

ABSTRAKTNÍ ZOBECNĚNÍ V ODBORNÉM STYLU

Alena Šípková

Možnost komunikace v oblasti vědeckotechnické je důležitým stimulem pro zdokonalování znalosti ruského jazyka. Je podmíněna ovládnutím zákonitosti ruského odborného stylu. V něm se zvláštním způsobem využívá různých jednotek jazyka, které tak vytvářejí jeho systémovou charakteristiku. Základem pro popis odborného stylu je jak kvalitativní, tak kvantitativní analýza těchto jazykových jednotek. Základem kvantitativní analýzy je výběr jazykového materiálu pro výzkum, zatímco kvalitativní analýza musí vystihnout funkční určení jazykových jednotek, tzn. spojit jazykovou formu a funkci, kterou plní tyto jednotky v procesu komunikace.

M. N. Kožinová (1972) počítá ke specifickým hlavním rysům odborného stylu abstraktní zobecnění, zdůrazněné speciálními prostředky. Abstraktní zobecnění není vlastní jiným stylům, protože v nich nemá extralingvistický základ. V odborném stylu je abstraktní zobecnění charakterizováno přísně logicky zdůrazněnými prostředky, explicitně vyjádřenými. Zahrnuje abstrakci, neosobnost a také objektivitu vyjádření. Přesnost je dána nedvojsmyslností v přenosu informací, jednoznačností. Hutnost předpokládá zvýšení množství informací na jednotku roviny vyjádření. Obecnost jako charakteristický rys odborného stylu je nejzřetelnějším ukazatelem závislosti stylu na formě myšlení.

Jedním ze základních lingvistických prostředků abstraktního zobecnění je vyloučení osobního činitele děje (agense) ze struktury věty. Uskutečňuje se to hojným využitím syntaktických struktur ve větách, kde je predikát vyjádřen činitelským slovesem, tj. slovesem, které předpokládá činnost personického subjektu. Jde především o věty vybudované podle tří strukturálních schémat: A) Vf + 3. pl., B) Vf + 1. pl., C) dvoučlenná pasivní konstrukce s procesuálním významem. Tyto syntaktické struktury nazýváme deagentní; patří mezi ně jak věty s podměttem, tak i věty bezpodměté, které spojuje absence činitele.

A) Věty vybudované podle schématu Vf + 3. pl. vyjadřují v odborném stylu existenci zobecněného souhrnu osob, jejichž konkrétní význam je pro přenos aktuálního obsahu nadbytečný: *Чтобы улучшить наполнение, на некоторых двигателях применяют наддув, т. е. специальным нагнетателем подают воздух в цилиндр под давлением. Pro lepší naplnění se používá u některých motorů přepřívání, tj. vzduch se do válce dodává pod tlakem zvláštním dmychadlem.*

Předpokládaný činitel je charakterizován právě zobecněním, nikoli neznámostí nebo neurčitostí, jak je tomu ve větší realizaci v hovorové řeči, jako např.: *За рубежом считают, что в типичной АСУ затраты на программное обеспечение составляют в настоящее время не менее 70% ... В zahraničí предполагают, že v typické ASŘ budou výdaje na programové zabezpečení tvořit v současnosti méně než 70% ...*

V češtině lze použít nezvratný tvar 3. osoby plurálu jen tehdy, není-li mluvčí zahrnut do zobecnění: V rádiu právě hlásí předpověď počasí. Ale nikoli: *"Na tomto místě kladou čárku.* V rústině však je 3. osoba plurálu možná v obou případech.

B) V odborných pojednáních jsou časté věty strukturního schématu Vf + 1. pl., např.: *Рассмотрим еще одно явление, которое может возникнуть при спуске танка, тормозного двигателя: поворот его в сторону случайного увода. Розеберем ještě jeden яв, который мýже возникнуть при сжидění танку брдзденého моторем, totiž затаčění танку на сторону самовольного vychýlení. - Заметим, что в этом цикле ионная пара QX, генерируемая в органической фазе, не обязательно должна быть идентичной ионной паре, вводимой первоначально в качестве катализатора. Рознаме-пеиме, že в tomto cyklu iontový pár QX, generovaný v organické fázi, nemusí být nezbytně identický s iontovým párem, zavedeným на začátku jako katalyzátor.*

V některých větách se objevuje zájmenný podmět *мы*: *Поэтому мы ограничимся рассмотрением этого простого случая. Proto se omezíme на рассмотрение tohoto jednoduchého příkladu.* Ve větách tohoto typu může být predikát vyjádřen i slovesem v minulém čase: *Мы убедились, что в результате взаимодействия его электронов возникают два состояния. Přesvědčili jsme se, že výsledkem součinnosti jeho elektronů vznikají dvě skupenství.*

Tento typ věty je obvyklý v jazyce učebnic. Slouží ke kontaktu autora se čtenářem nebo přednášejícího s posluchači. Mluvčí (pisatel) užívající tuto konstrukci jako by zval čtenáře (posluchače) ke společné práci. Uvedené "my" lze nazývat lektorské. Zvláštnost formulace v kontaktové funkci je dána tím, že nevyjadřuje typičnost děje. Jde zde spíše o zobecnění osoby, projevující se spojením různých osob - autora i čtenáře, mluvčího i posluchače, ne však poukazem na libovolnou osobu. Užití vět tohoto typu v textu oživuje popis nebo vyprávění, které se tak stává jasnější, emotivnější. Od lektorského "my" se liší tzv. autorské "my", a to tím, že je absolutně synonymní se zájmenem "já". Jeho užití je dáno tradicí, dodržovanou v odborném stylu. Nicméně jak věty s obecným osobním činitelem obsahující sloveso vyjádřené 1. osobou plurálu, tak věty s autorským "my" odrážejí abstraktní zobecnění odborného stylu. Kromě toho mají věty expresivní funkci, hrají úlohu tzv. "aktivizátorů" pozornosti čtenáře.

C) Vyloučení agense ze syntaktické struktury věty se realizuje i ve dvoučlenné pasivní konstrukci, která je osobní větou co do gramatické struktury. Pokud jde o pasivum, sledujeme jen pasivum vyjadřující proces, výsledek činnosti nějaké osoby, procesuální význam. V případě statárního pasiva, vyjadřujícího stav, je agens vyloučen nejen formálně, ale i významo-

vé: Это положение выражалось в работе очень четко. Tato zásada byla v práci vyjádřena velmi zřetelně (procesuální význam). - Кислотные свойства соединения выражены очень слабо. Kyselá vlastnosti sloučenin jsou vyjádřeny velmi slabě. - Реакция изучена главным образом на углеводородах. Реакце je prostudována převážně na uhlovodících (statární význam). Dvoučlenné pasivní konstrukce bývají v odborném stylu vyjádřeny poměrně často, méně však než věty se strukturou Vf + 3.pl.: Найдено, что небольшие количества воды не влияют на ход реакции, что предполагает некоторую гидратацию цианид-иона в этих условиях. Bylo zjištěno, že malá množství vody neovlivňují průběh reakce, což předpokládá určitou hydrataci kyanidového iontu v těchto podmínkách. - Показано, что полиэтиленгликоли с открытыми цепями - эффективные межфазные катализаторы. Bylo dokázáno, že polyethylenglykoly s otevřenými řetězci jsou efektivními mezifázovými katalyzátory.

K deagentním strukturám patří bezpodměté věty. Někdy se v nich vyjadřuje agens tvary nepřímých pádů: В 1908 году удалось превратить гелий в жидкость, кипящую при температуре $-268,9^{\circ}\text{C}$. V roce 1908 se podařilo převést helium v kapalinu vařící při teplotě $-268,9^{\circ}\text{C}$. - Пользуясь этой зависимостью, нам нетрудно установить точный атомный вес элемента. Вы используете-ли této závislosti, není těžké určit přesnou atomovou hmotnost prvku. Je-li agens v tomto typu věty vyjádřen, jde o autorské nebo lektorské "my" ve tvaru 3. pádu. Takto vyjádřený činitel je podán obecně, neutrálně, neaktualizuje rozdíl jedinečnosti a obecnosti. Na zesílení neosobního stylu měl vliv kolektivní charakter moderní odborné tvorby, která převládla v exaktních, přírodních a technických vědách.

LITERATURA:

- Грамматика современного русского литературного языка. Москва 1970.
 GREPL, M. - KARLÍK, P.: Skladba spisovné češtiny. Praha 1986.
 КОЖИНА, М. Н.: О речевой системности научного стиля сравнительно с некоторыми другими. Пермь 1972.
 Краткая русская грамматика. Москва 1989.
 ЛАРИОХИНА, Н. М.: Обучение грамматике научной речи и виды упреждений. Москва 1989.
 MRÁZEK, R.: Модели русских конструкций с возвратной глагольной формой. ČsR 1968, 4, 102-108.
 Русская грамматика. Москва 1980.
 ŽAŽA, S.: Aspekty bilaterální konfrontační analýzy slovanských jazyků (na materiálu ruštiny a češtiny). Československá slavistika 1988, 59-66.

РЕЗЮМЕ

Отвлеченно-обобщенность осуществляется прежде всего обобщенно-личными предложениями, построенными по двум структурным схемам: Vf+3 pl. и Vf+1 pl. Кроме них в этой функции выступают безличные предложения и двучленный пассивный оборот с процессуальным значением. Эти синтаксические структуры называются деагентивными.

SUMMARY

The generalization used in formal register is expressed, especially, by means of sentences constructed in the following schemes: Vf+3. pl., Vf+1. pl., two-member passive construction and sentence having no expressed subject. These syntactic structures are described as deagent structures.